

DİSK Tarihi: Kuruluş-Direniş-Varoluş 1. Cilt (1967-1975)¹

Aziz ÇELİK

DİSK'in Tarihini Yazmanın Zorluğu

Yüz binlerce işçi, binlerce sendikacı, temsilci ve sendikal kadronun yarım yüzyılı aşkın bir mücadele ile yaptığı, yarattığı tarihi yazmanın, kâğıda dökmenin zorluğunu, sorumluluğunu ve yükünü anlatmak oldukça zor. Bu kitabın her bir sayfasında bu tarihi yapanların izi var.

Ülkemizde emek tarihine olan ilgi son yıllarda artsa da sendika monografilerinin sınırlılığı biliniyor. Kuşkusuz bir sendikanın tarihinin yazılabilmesinin ön koşullarından biri arşiv ve kayıtlarının düzenli tutulmuş olmasıdır. Bir diğeri ise bu konuda bir iradenin varlığıdır. Hem arşiv hem de irade konusunda tablonun iç açıcı olmadığı biliniyor. Örgütlerin tarihlerinin yazımında bir diğeri sorun ise “resmi” tarih yazımı olarak adlandırılabilir olan yaklaşımdır. Sadece başarıların, kazanımların ve zaferlerin yazıldığı; hataların, eksiklerin ve yanlışların saklandığı veya üstünün örtüldüğü bir tarih yazımı tarihe haksızlık olacak ve dahası bugüne yararı olmayacaktır.

DİSK Tarihi kitabı bir sendikal/örgütsel tarih çalışmasıdır ancak “resmi tarih” değildir. DİSK'in tarihi yazılırken sadece başarılar, kazanımlar, zaferler değil eksikler, hatalar ve yanlışlar da ortaya konmaya çalışıldı. Bu çalışmada geçmişteki başarı hikayeleri kadar tartışmalı eylem ve kararlara da yer veriliyor. Tartışmaları nesnel olarak aktarmaya, tartışmaların üzerinden geçen zamanı dikkate alarak soğukkanlı bir değerlendirme yapmaya, tarihi olguların seçiminde keyfiliğe düşmemeye ve olguları ayıklamadan DİSK tarihini yazmaya çalıştık. Amacımız pek çoğu daha önce gün yüzüne çıkmayan belgeleri ve örgütsel kayıtları esas alarak diğeri çalışmalara kaynaklık edecek bir çalışma hazırlamak oldu.

Tarih yazımında uzak geçmişin yazmanın daha kolay olduğu biliniyor. Soğumuş, tarih olmuş olguları daha detaylı yazmak mümkün. Yakın geçmişin, hala canlı ve tarafları olan bir dönemi yazmak ise oldukça zor.

Tarihi yazanların, tarihi yapanlara göre avantajı aradan geçen zamanın bilgisine, birikimine ve deneyimine sahip olmalarıdır. Bu nedenle tarihi yazanlar, tarihi sadece geçmişteki o anın bilgisi ile sınırlı değil aradan geçen zamanın bilgisine de sahip olarak bugünün gözüyle değerlendirirler. DİSK tarihini bu yaklaşımla yazmaya çalıştık.

DİSK tarihi ile ilgili çalışmaların sınırlılığı sır değil. Dahası, Türkiye’de sendikal hareket ve emek tarihi açısından ciddi bir monografi sorunu var. Sendikal örgütlerin, direniş ve eylemlerin, fabrikaların ve sendikacıların monografisi ve

¹ Bu yazı *DİSK Tarihi* kitabının sunuş yazısından kısaltılarak alınmıştır.

biyografisi son derece az. Sendikal örgütlerin kendi tarihlerine ilişkin çalışmaları oldukça sınırlı. Bunlar içinde eleştirel ve nesnel çalışmalar ise çok daha az.

Türkiye emek tarihinde sendikal biyografi ve monografi çalışmalarında Kemal Sülker'in katkılarını anmadan geçmek olmaz. Kemal Sülker'in Lastik-İş, Petrol-İş ve Gıda-İş sendikaları ile ilgili kitapları ve diğer çalışmaları ilk sendika monografileri niteliğindedir. Emek tarihi konusunda genel nitelikli çalışmaların giderek artmasına karşın özgün monografi ve biyografiler eksikliğini hissettirmektedir. Son dönemlerdeki sendikal monografi ve biyografi çalışmalarında Can Şafak, M. Hakan Koçak, Süreyya Algül, Yıldırım Koç ve Zafer Aydın'ın çalışmalarının altını çizmek lazım. Maden-İş Tarihi Çalışma Grubu'nun yıllar süren titiz bir çalışmayla hazırladığı ve Maden-İş tarihinin anlatıldığı *Derinden Gelen Kökler* adlı iki ciltlik kapsamlı kitap sendikal monografiler konusunda önemli bir çığta oluşturdu. Böylesi başka çalışmaların, bizzat tarihin yapımına katkısı olanlarca yazılması son derece kıymetli. Elinizdeki çalışma şimdiye değin yapılmış çalışmaların deneyim ve bilgilerine dayanarak hazırlandı.

Kitabın Hikâyesi

Bu kitaba olan ihtiyaç DİSK'in 50. yıl etkinliklerinde gündeme geldi. Bugüne değin DİSK'in tarihine ilişkin kapsamlı kendi çalışması yoktu. Geçmiş dönemde yapılmış iki çalışma, DİSK'in kuruluşunun 4. yılı ve 30. yılı nedeniyle hazırlanan kitapçıklar DİSK'in tarihini tam anlamıyla anlatmak bakımından eksik kalmaktaydı. Kapsamlı bir DİSK tarihi çalışmasının eksikliğini gidermek amacıyla DİSK'in 50. kuruluş yıldönümü çalışmaları çerçevesinde DİSK tarihi üzerine bir kitap hazırlanması gündeme geldi. DİSK tarihini birincil kaynaklara ve belgelere dayalı olarak yansıtması hedeflenen kitabın hazırlık çalışmalarına Eylül 2016'da başlandı.

Hazırlık toplantılarında alınan kararlar doğrultusunda çalışmalara başlandı. Ancak konunun kapsamı nedeniyle, oldukça geniş belge ve görsel malzemenin toplanması, kaynakların taranması, metin yazımı, redaksiyon ve tasarım çalışmalarının uzun zaman alacağı ve Eylül 2016'da başlayan çalışmaların Şubat 2017'ye yetişmesinin imkânsız olduğu anlaşıldı. Çalışmanın araştırma, redaksiyon ve editoryal yükünü üstlenen DİSK-AR'ın diğer araştırma çalışmaları da kitabın hazırlık hızını etkiledi. Öte yandan bu tür çalışmaların pek çoğunda görüldüğü gibi hazırlık aşamasında vaat edilen desteğin bir bölümü hayatın olağan akışı içinde ne yazık ki yerine getirilemedi.

Kitabın araştırma ve kaynak derleme çalışmalarına Aziz Çelik editörlüğünde DİSK-AR çalışanları Deniz Beyazbulut ve Meliha Kaplan'dan oluşan bir hazırlık ekibiyle başlandı. Meliha Kaplan'ın ayrılmasından sonra ekibe Zeynep Kandaz dahil oldu.

Çalışmalarda önce bir envanter ve kaynak listesi çıkarılması ve bu kaynakların basılı veya elektronik olarak derlenmesi yoluna gidildi. İşe DİSK tarihi ile ilgili arşiv kaynaklarının eksiklerinin giderilmesi ile başlandı. Arşiv çalışmaları

birkaç koldan yürütüldü. Önce Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı (TÜSTAV) tarafından tasnif edilip kullanıma açılan ve saklanan DİSK Arşivi'nden DİSK tarihi çalışmasında kullanılacak belgelerin kopyaları alındı. TÜSTAV DİSK Arşivi'nin taranan kısımları edinildi. Bu belgeler arasında daha önce kullanılan ve bilinen belgelerin yanında çok sayıda yeni belgeye ve görsel malzemeye ulaşıldı. TÜSTAV arşivlerinden ayrıca Kemal Sülker ve Nebil Varuy koleksiyonlarından da yararlanıldı. TÜSTAV'ın elektronik ortamdaki süreli yayınlar arşivi, *DİSK Tarihi*'nin önemli kaynaklarından birini oluşturdu.

Amsterdam'da faaliyet gösteren Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü (USTE/IISH) arşivlerinde yer alan DİSK ile ilgili kaynaklar bu çalışmanın bir diğer önemli kaynağını oluşturdu. Aziz Çelik tarafından önceki yıllarda edinilen USTE Kemal Sülker Koleksiyonu'nda eksik kalan belgeler Zafer Aydın ve Kıvanç Eliaçık tarafından USTE'den edinilerek çalışmada kullanılması sağlandı. Çalışmaya bir diğer önemli arşiv desteği Ceyhun Güler'den geldi. Doktora tezi kapsamında USTE'de ETUC arşivleri üzerinde çalışan Güler, taradığı ETUC arşivlerinin bir örneğini DİSK'e vererek, DİSK tarihinin özellikle 1980 sonrasındaki dava sürecinde yaşanan uluslararası dayanışmaya ilişkin çok değerli bir kaynak sundu.

Tarih Vakfı arşivleri de *DİSK Tarihi* kitabı çalışmalarında kullanılan önemli kaynaklardan biri oldu. Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı tarafından 1990'lı yıllarda hazırlanan *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*'nin derlediği belge ve bilgilerden yararlanıldı. Bu kapsamda Çalışma Bakanlığı'nın depolarında çürümeye yüz tutmuş ve Tarih Vakfı tarafından alınarak kullanılan sendikalara ilişkin klasörlerden yararlanıldı. Tarih Vakfı yönetimi ve vakıf gönüllüsü Bülent Erdem'in katkılarıyla bu dosyalar Tarih Vakfı'na ait olan buldukları depodan alınarak vakıf binasına getirildi ve DİSK ile ilgili belgeler taranarak elektronik ortama aktarıldı. 1960'ların sonundan başlayarak sendika ve emek muhabirliği yapan gazeteci Şükran Soner tarafından Tarih Vakfı'na bağışlanan kişisel arşivden DİSK ve üye sendikaların çalışmaları ile ilgili olan belgeler bir diğer önemli kaynak oldu.

Arşiv derleme çalışmaları sırasında kişisel arşivlerde yer alan çok sayıda belgenin aslı veya elektronik kopyası edinildi. Bu çerçevede Aziz Çelik tarafından daha önceki yıllarda Washington'da kurulu George Meany Memorial Archive'den (GMMA) alınan ve Türk-İş ile ABD sendikaları arasında yapılan DİSK'e ilişkin yazışmalardan da yararlanıldı. Can Şafak, Erden Akbulut, Faruk Pekin, Yıldırım Koç ve Zafer Aydın ellerinde bulunan DİSK tarihi ile ilgili çeşitli belgeleri ve Maden-İş Tarihi Çalışma Grubu *Derinden Gelen Kökler* adıyla hazırladıkları Maden-İş tarihi kitabıyla ilgili belge ve görsellerin elektronik kopyalarını bizimle paylaştılar.

DİSK Tarihi çalışmaları sırasında yoğun bir gazete ve dergi taraması yapıldı. Elektronik ortamda erişimi olan *Cumhuriyet* ve *Milliyet*'in yanı sıra *Akşam*, *Hürriyet*, *Son Havadis*, *Tercüman* ve *Dünya* gazetelerinin DİSK tarihi ile ilgili çeşitli sayıları tarandı. *Cumhuriyet* ve *Milliyet* arşivlerinden çok sayıda kupür indirilip tasnif edildi ve kullanıma hazır hale getirildi.

Milli Kütüphane, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Taksim’de bulunan Atatürk Kütüphanesi’nde gazete taramalarının yanı sıra DİSK’in 1967-1968 ve 1970 yıllarında yayımlanan gazeteleri ile diğer mevcudu olmayan DİSK yayınlarına ulaşıldı ve tarandı.

Eksikleri olan *DİSK* dergilerinin 1973 yılı ile 1980 arasındaki tam koleksiyonu toplandı. DİSK Ajansları bazı eksikler dışında basılı veya elektronik ortamda toplandı. Böylece DİSK’in 1980’e kadar olan en önemli basılı malzemelerinin birinden yararlanmak mümkün oldu.

Arşiv çalışmalarının en önemli parçalarından biri DİSK defterlerinin dijitalize edilmesi oldu. DİSK’in başlangıçtan günümüze bütün Genel Kurul tutanak defterleri, DİSK Yönetim ve Yürütme Kurulu karar defterleri ile Onur Kurulu defterleri dijital olarak kopyalandı ve dizilerek kullanılabilir hale getirildi. 1970 öncesi DİSK Yönetim ve Yürütme Kurulu defterine İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından el konulmuş olması ve bu defterin yokluğu 1967-1970 dönemi için önemli bir eksiklik oldu. Bu döneme ilişkin kararların özgün metinlerine ulaşılamadı ama bu eksiklik başka arşiv belgeleri ile giderilmeye çalışıldı. Ayrıca dönemin çalışma raporları da dijitalize edildi.

DİSK’in mevcut taranmış fotoğraf arşivi yanında kişisel arşivlerde yer alan fotoğraflar ile TÜSTAV, USTE ve *Cumhuriyet* gazetesi arşivlerinden DİSK tarihine ilişkin yeni fotoğraflara erişildi. Ayrıca başta Genel-İş, Birleşik Metal-İş ve Lastik-İş olmak üzere üye sendikaların elinde bulunan fotoğraf ve yayınlardan da yararlandı. TÜSTAV, USTE ve *Cumhuriyet* gazetesi fotoğraf konusunda çok önemli katkılar sundu.

Arşiv kaynaklarının derlenmesine paralel olarak araştırma çalışmaları da yürütüldü. Bu çerçevede üye sendikaların tarihçeleri ve DİSK yöneticilerinin biyografileri ile DİSK güncesi hazırlandı. Ayrıca DİSK faaliyetlerinin (eğitim, araştırma, basın-yayın, hukuk, örgütlenme ve uluslararası ilişkiler) dökümü çıkarıldı.

Kitabın Planı ve İçeriği

Başlangıçta tek cilt olarak planlanan *DİSK Tarihi* kitabı kaynak ve malzemenin zenginliği nedeniyle zamanla genişledi. Hazırlık çalışmaları ilerledikçe kitabın birkaç ciltten oluşması kararlaştırıldı. Kitabın daha fazla gecikmemesi için ciltler halinde yayımlanmasının iyi olacağı düşünüldü. Böylece DİSK öncesi gelişmeleri de ele alacak şekilde DİSK’in kurulduğu 1967 ile 5. Genel Kurul’un toplandığı Mayıs 1975 arasındaki gelişmeler 1. ciltte ele alındı. 1975-1980 arası dönem ile dava sürecinin bir diğer ciltte, DİSK’in yeniden faaliyete başladığı dönemin de ayrı bir ciltte ele alınması planlandı. Diğer ciltler hazır oldukça peyderpey yayımlanacak.

DİSK Tarihi kitabının 1. cildinin kapsadığı dönem DİSK’in kuruluş, direniş ve varoluş yıllarıdır. Kitabın 1. cildi kendi içinde dört bölümden oluşuyor. 1. bölüm “DİSK’e Giden Yol” başlığını taşıyor ve Osmanlı’nın son dönemlerinden 1960’lara

değin Türkiye işçi sınıfının mücadelesinden kesitlere yer veriyor. 2. bölüm “Kuruluş” başlığını taşıyor ve DİSK’in kuruluş sürecini (1966-1967) ele alıyor. “Varoluş ve Direniş (1967-1970)” başlığını taşıyan

3. bölüm ise DİSK’in kuruluşundan 15-16 Haziran direnişine kadar olan dönemi kapsıyor. 1. cildin 4. bölümü “12 Mart Döneminde ve Sonrasında DİSK (1971-1975)” başlığını taşıyor ve 12 Mart ve 12 Mart’tan çıkış dönemini ele alıyor. 1. ciltte ayrıca dönemin sendikal kadrolarının (genel başkan, genel başkan vekilleri, genel sekreter, yürütme kurulu üyeleri ve genel sekreter yardımcıları) biyografileri de yer almaktadır. Yönetici biyografileri bu çerçeveye sınırlı tutuldu. Ayrıca dönem boyunca DİSK’e katkıları olanların kısa biyografilerine de yer verildi.

Kitabın her cildinde DİSK tarihi tematik başlıklar halinde ele alınıyor. Örgütsel gelişmeler, DİSK politikaları, DİSK’in eylemleri ve DİSK’in faaliyetleri her bölümde yer alan tematik başlıklar olarak planlandı. Ayrıca her bölümde DİSK genel merkez faaliyetlerinin ele alındığı “DİSKografi” adlı bir bölüm ile kapsamlı ekler ve DİSK güncesi de yer alıyor. Kitap DİSK üyesi sendikaların değil DİSK’in tarihini anlatmayı hedeflediği için DİSK üyesi sendikaların pek çok faaliyeti ve eylemi bu kitabın kapsamı dışında kaldı. Üye sendikalar örgütsel çalışmalar kapsamında ele alındı. Üye sendikaların eylemlerinden sadece DİSK’in müdahil olduğu ve yönlendirdiği eylemler ile, DİSK’i etkileyen ve döneme damga vuran eylemlere yer verildi.

Kitabın Niteliği ve Kısıtları

DİSK Tarihi belgelere ve kayıtlara dayalı bir çalışma olarak hazırlandı. Kitap için ayrı bir sözlü tarih çalışması yapılmadı. Daha önce yapılmış çeşitli sözlü tarih çalışmalarından belirli ölçülerde yararlandı. Sözlü tarih çalışmasına dayalı ayrı bir çalışmanın yapılması yararlı olacaktır. Kitap daha çok kurumsal tarih yazımı anlayışı (örgütsel gelişmeler, örgütsel yapı ve örgütsel eylemler esas alınarak) ile kaleme alınmıştır. DİSK tarihinin mikro tarih çalışması ile tekil eylemler ve deneyimler üzerinden *aşağıdan tarih anlayışı* ile ayrıca yazılabileceğinin farkındayız ve bunun yararlı olacağını düşünüyoruz. Ancak bu çalışma birincil kaynaklara dayalı kurumsal/örgütsel bir anlatıyı tercih etmektedir. Bu haliyle farklı perspektiflerle yazılacak çalışmalara da katkı sağlayacağını umuyoruz.

Bu kitapta DİSK tarihindeki gelişmelere, mücadelelere, başarılarla ve tartışmalı konulara ayırım gözetmeksizin yer vermeye çalışıldı. DİSK’in uzun ve zorlu mücadelesi yanında bu sürecin tartışmaları, yaşanan olumsuzluklar da kitapta nesnel ve olgusal biçimde yansıtılmaya çalışıldı. Kitapta DİSK tarihinin görkemli sayfalarına olduğu kadar, eksiklerine ve sorunlarına da yer verilerek, tartışmalar ve olgular tümüyle belgelere dayalı olarak aktarılmaktadır. Bu noktada DİSK Yönetim Kurulu’nun kitabın editoryal sürecine herhangi bir müdahalesi olmadığını ve kitabın bütünüyle editoryal bağımsızlık içinde hazırlandığını vurgulamak gerekiyor.

Kitap editoryal ve kolektif bir çalışmanın ürünüdür. Yüz binlerce üyenin, binlerce yönetici ve temsilcinin yarattığı DİSK tarihi, devasa bir olaylar ve gelişmeler yığını demektir. Bu tarihin yazımı ancak kolektif ve gönüllü bir çaba ile mümkün olurdu. *DİSK Tarihi* kitabının yazımında ve hazırlanmasında çok sayıda akademisyenin, araştırmacının, uzmanın ve sendikacının büyük katkıları oldu. Kitaba çeşitli bölümlerini yazarak katkı verenler ile titiz bir redaksiyon, okuma ve öneri ile katkıda bulunanlara, sıkıştığımızda imdadımıza yetişenlere, belge ve bilgi bulanlara, hatalı bilgileri düzelterlere, eksik bilgilerimizi tamamlayanlara teşekkür borçluyuz.

DİSK Tarihi kitabının 1. cildi için Süreyya Algül, Can Şafak, Zafer Aydın, M. Hakan Koçak, Aziz Çelik, Ergün İşeri, Melih Biçer ve Ece Göktürk çeşitli bölümleri ve konuları kaleme aldılar. Can Şafak ve Ergün İşeri titiz ve ince işçilikle, birinci cildin danışmanlığını üstlenerek büyük bir editoryal katkı yaptı. Selim Mahmutoğlu o günlerin tanığı olarak çalışmayı farklı bir gözle okudu, bitmez tükenmez sorularımızı yanıtladı. Faruk Pekin, Erden Akbulut, Mehmet Atay, Nejat Firuz ve Mete Sönmez önerileriyle kitabın oluşmasına destek verdiler. Kitabın araştırma ve redaksiyon çalışmalarını yoğun ve titiz bir çalışmayla, büyük bir özveriyle DİSK-AR uzmanları Deniz Beyazbulut, Zeynep Kandaz ve Meliha Kaplan yürüttü. Tasarımını büyük bir özenle DİSK Basın-Yayın Dairesi uzmanı Can Kaya gerçekleştirdi. Kitaba DİSK uzmanları Kıvanç Eliaçık, Tevfik Güneş, Necdet Okcan ve Umar Karatepe DİSK'in merkezi çalışmaları ile ilgili bölümleri yazarak destek oldular. Diğer ciltlerde yazar sayısı ve desteği daha da artacak.

TÜSTAV DİSK Arşivi kaynaklarına erişmemizde ve bu kaynakların taranmasında büyük emekleri olan ve şimdi aramızda olmayan Feridun Gürgöz ile Bülent Coşkungür'ün anıları önünde saygı ve sevgiyle eğiliyoruz.

Son olarak DİSK Yönetim Kurulu'na başlangıçtan bu yana verdikleri destek ve güven için içten teşekkür ediyoruz. Bu çalışmaya inandılar, destek oldular ve çalışmanın editoryal bağımsızlığına büyük titizlik gösterdiler.

Kolektif bir çabanın ürünü olan bu çalışmanın kaçınılmaz eksikleri ve hatalarının olacağına farkındayız. Bunca kapsamlı bir mücadele tarihini eksiksiz ve hatasız anlatmak pek mümkün değil. Eksikleri en aza indirmeye çalıştığımızı söylemek isteriz. Kitapta eksik ve hata olmaması için azami titizliği gösterdik. Bazen küçük bir ayrıntının, bir fotoğraf altının peşinde günlerce uğraştık. Çelişkili ve karmaşık bilgileri ayıklamaya çalıştık. Çift kontroller yaptık. Kitabın bu ilk cildinde yer alabilecek muhtemel eksikleri ve hataları diğer ciltlerde gidermeyi umuyoruz. Kuşkusuz kitaptaki muhtemel editoryal eksiklerden ve hatalardan yazarlar, katkı sunanlar ve DİSK değil editör sorumludur.

Bu tarihi yapanların anısı önünde saygıyla, sevgiyle eğiliyoruz. Umarız yaptıklarını bir nebze yazabilmiş ve aktarabilmişizdir.

Aziz Çelik (Ed.). *DİSK Tarihi Kuruluş Direniş Varoluş 1. Cilt (1967-1975)*, İstanbul: DİSK Yayınları, 704 sayfa.